

DOI: 10.5281/zenodo.2578947

UDC Classification: 330:338.43: 334.012.74(477)

JEL Classification: P27, Q12, Q13

ECONOMIC PRINCIPLES OF PRESERVATION AND DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL POTENTIAL OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Sofiya M. Lobozyńska, Doctor of Economics, Professor
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5483-6864
Email: lobozyńska.sophia@yahoo.com

Oksana B. Nazarkevych, PhD in Economics
State institution "Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy of NAS of Ukraine", Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2676-8301
Email: oksankanaz@gmail.com
Recieved 20.11.2018

Лобозинська С.М., Назаркевич О.Б. Економічні засади збереження та розвитку аграрного потенціалу України в умовах децентралізації. Науково-методична стаття.

Показано особливості розвитку аграрного сектору національної економіки та сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації влади. Визначено динаміку виробництва сільськогосподарської продукції усіма категоріями господарств. Зосереджено увагу на розвитку галузі тваринництва в Україні та її основних проблемах. Проаналізовано тенденції розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. Виокремлено найбільш перспективні форми підприємництва – фермерські господарства та сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Розкрито особливості державної підтримки аграрного сектору та роль органів місцевого самоврядування у її реалізації. Обґрунтовано необхідність розвитку кооперативного руху у сільській місцевості і відповідальність органів місцевої влади за даний процес.

Ключові слова: аграрний сектор, сталий розвиток, децентралізація влади, аграрне підприємництво, фермерські господарства, сільськогосподарська кооперація, державна підтримка

Lobozyńska S.M., Nazarkevych O.B. Economic principles of preservation and development of agricultural potential of Ukraine in the conditions of decentralization. Scientific and methodical article.

The features of development of the agrarian sector of the national economy and sustainable development of rural territories in the conditions of decentralization were disclosed. The dynamics of agricultural production by all categories of farms was determined. The focus was on the development of the livestock sector in Ukraine and its main issues. The tendencies of small agrarian entrepreneurship development in Ukraine were analysed. The authors proved that the most promising forms of entrepreneurship are farms and agricultural servicing cooperatives. The features of state support to the agrarian sector and the role of local self-government bodies in its realization were investigated. The necessity of development of cooperative movement in rural areas and responsibility of local authorities for this process was argued.

Key words: agrarian sector, sustainable development, decentralization of power, agrarian entrepreneurship, farms, agricultural cooperatives, state support

Одним із пріоритетних напрямів розвитку національної економіки є аграрний сектор. Сьогодні складні соціально-економічні умови здійснюють вагомий вплив на його економічний розвиток, а відтак агропродовольчий ринок в Україні зазнає великих потрясінь різного характеру. На глобальному рівні одним з найбільш викликів для сталого розвитку людства постала деградація земель та опустелювання, які спричиняють голод, зменшення запасів питної води, вимушену міграцію населення тощо. В Україні, де земельні ресурси є основою розвитку сільських територій, забезпечення продовольчої безпеки, а найперше – національної безпеки, спостерігається, з однієї сторони, активна боротьба за український чорноземи з боку іноземних інвесторів та великих інтегрованих структур, а з іншої – низька економічна активність сільських жителів, їх міграції за кордон, поглиблення демографічної та екологічної кризи. В таких умовах виникла нагальна потреба реформування системи господарювання в сільському господарстві України, чому має активно сприяти процес децентралізації влади, який створює нові можливості не тільки для органів місцевого самоврядування, але й умови для формування нової парадигми розвитку аграрного сектору. За дослідженнями М. Альтьєрі (Altieri, 2018) перехід аграрної економіки до екологічного виробництва, сталого розвитку сільських територій неможливо здійснити без політичних змін, зокрема на місцевому рівні [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемам економічного розвитку аграрного сектору України присвячені наукові праці багатьох вітчизняних науковців та практиків, зокрема Л.М. Газуда [11], В.К. Збарський [11], І.Г. Костирко [5],

Е.М. Лібанова [3], М.А. Лендел [11], М.Й. Малік [12], В.А. Пехов [12], М.П. Талавиря [11], Н.А. Цимбаліста [5], В.М. Чопенко [2], О.Г. Шпикуляк [12] та ін. Разом з тим, не зважаючи на суттєвий науковий доробок з окресленої тематики, визначені проблеми через реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, посилення глобалізаційних впливів і загроз національній безпеці потребують подальших наукових досліджень шляхів їх розв'язання.

Метою статті є визначення та обґрунтування напрямів розвитку аграрного сектору України з урахуванням потенційних можливостей та наявних перешкод, що забезпечить реалізацію цілей сталого розвитку національної економіки в умовах процесу децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Упродовж останніх кількох років в Україні простежується динаміка зменшення сільського населення, що створює небезпеку виникнення демографічної кризи. У 2016-2017 рр. скорочення сільського населення відбулося на 1,2%, яке найбільше спостерігалось у Чернігівській на 3,3%, Сумській – 2,7%, Вінницькій – 2,4%, Кропивницькій – 2,3 і Харківській – 2,2% областях. За оцінками деяких науковців, сільські території України майже вичерпали потенціал відтворення населення. Так, на початок 2018 року чисельність людей, старших за 60 років (3047,6 тис. осіб), майже в 1,4 раза перевищила чисельність дітей у віці до 14 років (2202,8 тис. осіб). Людей у найбільш продуктивному дитородному віці – 20-39 років – було 3603,9 тис. осіб, тобто лише 27,5% від загальної чисельності сільського населення України [2].

За оцінками Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, у 2015-2017 рр. 41% трудових мігрантів з України були молодші 35 років і лише 20% старші за 50, що зумовлює брак робочої сили на ринку праці, зокрема аграрному, прискорення демографічного старіння та посилення депопуляції, темпи якої впродовж періоду незалежності є найвищими у Європі [3]. Відтак стрімке скорочення населення у сільській місцевості, втрата родючості й деградація сільськогосподарських земель, як головного багатства країни, свідчить про відсутність факторів активізації розвитку аграрного сектору національної економіки.

Реформування територіальної організації влади, органів місцевого самоврядування та надання їм значних організаційно-економічних повноважень забезпечує можливість формування ефективної моделі розвитку сільських та селищно-міських об'єднаних територіальних громад на основі зростання активності підприємницької діяльності. Дана модель повинна запропонувати ефективний інструментарій стимулювання розвитку, найперше, малого підприємництва на основі сільськогосподарської кооперації та екологізації виробництва, що сприятиме підвищенню рівня продовольчої безпеки, розвитку місцевої інфраструктури й сільських та сільсько-міських об'єднаних громад, зменшенню міграційних потоків населення за кордон, збереження сімей тощо.

Польський досвід формування системи управління місцевого самоврядування показує, що основна частина видатків бюджету громади спрямовується на фінансування апаратів управління, закладів освіти, осередків соціальної допомоги, осередків культури та бібліотек. При цьому зі зростанням чисельності населення зменшується частка видатків на найнижчу ланку управління місцевого самоврядування та, як правило, зростають видатки у сфері освіти [4]. Відтак можемо сказати, що кількість населення виступає індикатором розвитку інфраструктури території та підприємницької активності. Висока залежність між цими категоріями вимагає формування нових механізмів збільшення кількості суб'єктів господарювання. У такому разі головний актив громади та джерело надходжень до бюджету – земельні ресурси, мають бути мотиваційним інструментом цього збільшення для місцевого населення, а також збільшення самого населення.

У світовій практиці успішний розвиток малого підприємництва відбувається через створення кооперативних структур, діяльність яких має подвійний ефект для розвитку аграрного сектору економіки. По-перше, кооперація є локальним проектом, який забезпечує реалізацію економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, по-друге, кожен такий проект є елементом загальнодержавного проекту з розвитку інфраструктури аграрного ринку і непрямої підтримки доходності виробників сільськогосподарської продукції [5]. В Україні динаміка кількості малих аграрних підприємств демонструє активне зменшення усіх малих форм господарювання, зокрема кооперативів (табл. 1).

Дані табл. 1 показують, що кількість малих аграрних підприємств у 2012-2016 рр. зменшилася на 8,6%, господарських товариств на 53,4%, а кооперативів на 57%. У 2016 р. в Україні налічувалося 158 кооперативів. Світовий досвід показує, що для сталого розвитку сільських територій, а відтак аграрного сектору необхідний розвиток сільськогосподарської кооперації, яка дає можливість мінімізувати виробничі та трансакційні витрати, отримати доступ до нових каналів реалізації продукції, зокрема її експорту. Лише дана форма організації виробників може вирішити вкрай критичне становище тваринництва в Україні. Статистичні дані показують, що поголів'я великої рогатої худоби безупинно знижується. Його чисельність на сьогодні не перевищує 4 млн. голів [7]. Для порівняння в Аргентині, яка є подібною за чисельністю жителів до України (близько 42 млн. чол.) поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ) перевищує 50 млн. голів, овець – близько 30 млн. голів [8]. Відповідно низький рівень забезпеченості ресурсом органічних добрив негативно впливає на відтворення структури ґрунтів та підвищення їх родючості. Якщо проаналізувати рівень рентабельності виробництва продукції

тваринництва у фермерських господарствах України, то для великих та середніх господарств дана діяльність є збитковою (табл. 2).

Таблиця 1. Кількість малих підприємств за організаційно-правовою формою господарювання у сільському господарстві в Україні, од

Організаційно-правові форми господарювання/групи підприємств	2012	2013	2014	2015	2016	2016 у % до 2012
Підприємства, усього	35859	34572	32506	32652	32774	91,4
у тому числі: фермерські господарства	33627	33147	31324	31492	31618	94,0
приватні підприємства	1920	1267	1050	1050	1048	54,6
інші підприємства	311	159	132	110	108	34,7
Господарські товариства	2908	1699	1279	1343	1354	46,6
Кооперативи	367	215	173	166	158	43,0
Інші господарські структури (установи, об'єднання громадян)	542	356	374	52	51	9,4
Усього по Україні	39676	36843	34332	34213	34337	86,5

Джерело: складено авторами за матеріалами [6]

Таблиця 2. Рентабельність сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах України, %

Розмір фермерських господарств	Фермерські господарства, усього		великі та середні	малі
	2016	2017	2016	2016
Сільськогосподарська продукція/рік				
Культури зернові та зернобобові	38,6	38	39,5	36,7
Соняшник	71,5	64,4	74,3	56,2
Буряки цукрові фабричні	16,1	32,7	34,9	29,7
Культури овочеві	43,8	21,2	11,5	23,7
Картопля	21,5	13	12,0	13,9
Культури плодові та ягідні	66,2	47,5	35,0	53,9
Молоко	20,5	23,3	28,3	15,4
Велика рогата худоба	3,3	-0,1	-8,9	7,2
Свині	2,4	-1,2	-4,5	2,7
Птиця	10,2	2,3	7,5	-3,2

Джерело: складено авторами за матеріалами [6, 9]

Можемо говорити про відсутність дієвих інструментів підтримки виробництва продукції тваринництва в Україні. Аналіз табл. 2 показує, малі фермерські господарства показують вищу ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби та свинини, а великі та середні – молока та м'яса птиці. Найбільш прибутковою культурою для фермерських господарств є соняшник, а найменшу ефективність показує виробництво картоплі. Для малих фермерських господарств також високоприбутковою діяльністю є виробництво ягідних та плодових культур. У 2018 р. держава здійснювала активну підтримку виробництва плодово-ягідних культур, яку Міністерство аграрної політики України планує продовжити у 2019 р. Так, передбачалося до 80% компенсації здійснених витрат з придбання садивного матеріалу, але не більше встановлених Міністерством нормативів, за умови закладення насаджень у поточному році [10]. Необхідно проаналізувати ефективність даної підтримки та її вплив на розвиток аграрного підприємництва.

Якщо говорити про ефективність господарювання фермерських господарств в Україні за усіма видами діяльності, то вищу рентабельність у 2014-2016 рр. показували великі та середні господарства, а у 2012-2013 рр. – малі. Розмір прибутку розподіляється майже рівномірно між великими та малими фермерськими господарствами (табл. 3).

Таблиця 3. Ефективність господарювання фермерських господарств в Україні

Рік	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Прибуток, млн грн						
Фермерські господарства, усього	3415,9	3828,2	2765,9	5452,6	14030,5	17043,3
з них: фермерські господарства (великі та середні)	1811,8	1730,5	1207,2	2812,1	7186,2	8216,8
малі фермерські господарства	1604,1	2097,7	1558,7	2640,6	6844,3	8826,4
% до усіх с.-г. підприємств	7,5	9,4	11,7	7,4	7,2	10,2
% до фермерських господарств	47,0	54,8	56,4	48,4	48,8	51,8
Рентабельність, %						
Фермерські господарства, усього	33,4	27,8	19,2	29,5	49,0	45,5
з них: фермерські господарства (великі та середні)	37,5	27,4	17,6	31,5	54,7	49,5
малі фермерські господарства	29,7	28,1	20,6	27,7	44,2	42,4

Джерело: складено авторами за матеріалами [9]

Варто зазначити, що високорентабельна продукція виробляється переважно великими аграрними підприємствами. Найбільшу частку у виробництві продукції тваринництва, окрім м'яса птиці займають господарства населення. Великі та середні фермерські господарства у 2016 р. на 44,9% виробили продукції тваринництва, хоч характеризуються меншою ефективністю виробництва (табл. 4). Дана ситуація свідчить про необхідність стимулювання розвитку галузі тваринництва за рахунок малого аграрного підприємництва.

Таблиця 4. Виробництво валової сільськогосподарської продукції усіма категоріями господарств, млн. грн. (у постійних цінах 2010 року)

Види продукції	Групи підприємств	2011	2015	2016	2016 р. у % до 2007 р.
Сільськогосподарська продукція	Усі категорії господарств	233696	239467	254641	109,0
	Сільськогосподарські підприємства	121054	131919	145119	119,9
	у т.ч. фермерські господарства	16193	18909	22101	136,5
	з них: великі та середні	7368	8907	9700	131,7
	малі	8825	10002	12401	140,5
Продукція рослинництва	Усі категорії господарств	162436	168439	185052	113,9
	Сільськогосподарські підприємства	92138	99585	113393	123,1
	у т.ч. фермерські господарства	14998	17565	20705	138,1
	з них: великі та середні	6611	8069	8801	133,1
	малі	8387	9496	11905	142,0
Продукція тваринництва	Усі категорії господарств	71260	71028	69588	97,7
	Сільськогосподарські підприємства	28915	32334	31726	109,7
	у т.ч. фермерські господарства	1195	1344	1396	116,8
	з них: великі та середні	757	838	900	118,9
	малі	438	506	496	113,2
Сільськогосподарська продукція	% до усіх категорій господарств	3,8	4,2	4,9	129,0
	% до с.-г. підприємств	7,3	7,6	8,5	117,2
	% до фермерських господарств	54,5	52,9	56,1	103,0
Продукція рослинництва	% до усіх категорій господарств	5,2	5,6	6,4	124,6
	% до с.-г. підприємств	9,1	9,5	10,5	115,3
	% до фермерських господарств	55,9	54,1	57,5	102,8
Продукція тваринництва	У % до усіх категорій господарств	0,6	0,7	0,7	116,0
	% до с.-г. підприємств	1,5	1,6	1,6	103,2
	% до фермерських господарств	36,7	37,7	35,6	96,9

Джерело: складено авторами за матеріалами [6-7, 9]

Дані табл. 4 показують значну нерівномірність між обсягом виробленої продукції рослинництва і тваринництва в Україні. У 2016 р. частка продукції рослинництва становила 62,4% у структурі сільськогосподарської продукції. Якщо виробництво продукції рослинництва по всіх категоріях господарств у 2016 р. в порівнянні з 2011 р. збільшилося, то продукції тваринництва зменшилося на 2,3%. Дане зменшення відбулося за рахунок скорочення кількості виробленого м'яса у сільськогосподарських підприємств та господарств населення, лише у фермерських господарств відбулося упродовж 2014-2017 рр. збільшення на 2,8%. Динамічний приріст демонструє виробництво яєць, який є наслідком значної бюджетної підтримки великих птахівників (табл. 5).

Таблиця 5. Виробництво продукції тваринництва у фермерських господарствах України, тис. т

Види продукції тваринництва	2010	2013	2014	2015	2016	2017
М'ясо (у забійній масі), тис.т	47,6	63,8	56,6	52,3	56,3	58,2
Молоко, тис.т	112,1	156,8	166,8	177,4	183,6	194,8
Яйця, млн шт	78,4	68	76,1	75,5	95,3	89,1
Вовна, т	128	99	84	69	55	55
Мед, т	215	172	138	120	124	111
у % до сільськогосподарських підприємств						
М'ясо (у забійній масі)	4,2	4,4	3,9	3,6	3,8	3,9
Молоко	5,1	6,1	6,3	6,6	6,8	7
Яйця	0,8	0,6	0,6	0,8	1,2	1,1
Вовна	18	21,1	22,2	22	20,7	21,6
Мед	13,3	13	14,1	13,1	13,8	13,1
у % до господарств населення						
М'ясо (у забійній масі)	5,1	6,7	6,2	6,1	6,8	7
Молоко	1,2	1,8	2	2,2	2,4	2,6
Яйця	1,2	0,9	1,1	1,1	1,4	1,2
Вовна	3,7	3,2	3,8	3,5	3	3,2
Мед	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Джерело: складено авторами за матеріалами [7]

Фермерські господарства показують збільшення виробництва усіх видів продукції тваринництва, окрім вовни та меду. Найбільша частку цих видів продукції виробляють господарства населення: у 2017 р. меду – 98,7%, а вовни – 87%. Невелике зростання виробництва продукції тваринництва, яке демонструють фермерські господарства показує важливість даної форми господарювання для розвитку аграрної сфери, а відтак сільських територій.

Порівнюючи з іншими сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення, фермерські господарства України теж показують позитивну динаміку по виробництві більшості видів продукції рослинництва. Так, упродовж 2010-2017 рр. виробництво плодівих та ягідних культур фермерських господарств збільшилося в 2 рази, соняшника на 95,6%, зернових та зернобобових культур на 84,7%, овочів – 28,3% (табл. 6).

Таблиця 6. Виробництво основних культур у фермерських господарствах України, тис. т

Продукція рослинництва	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Культури зернові та зернобобові	4703	7522	7693	7650	8881	8686
Буряк цукровий фабричний	1155	611	1087	619	973	1105
Соняшник	1209	2154	1956	2167	2644	2365
Картопля	161	278	207	126	121	107
Культури овочеві	212	307	328	283	298	272
Культури плодів та ягідні	37	44	56	68	96	76
у % до сільськогосподарських підприємств						
Культури зернові та зернобобові	15,8	15,1	15,4	16,4	17,1	18,1
Буряк цукровий фабричний	9,1	6,7	7,4	6,5	7,3	7,8
Соняшник	21,6	22,8	22,5	22,7	22,5	22,3
Картопля	33,4	42,1	27,3	27,6	25,8	25
Культури овочеві	22	26,5	24,5	22	22,6	20,2
Культури плодів та ягідні	12,9	9,9	16,8	16,6	25,8	22,6
у % до господарств населення						
Культури зернові та зернобобові	49,5	56,2	55,1	56,2	63,1	62
Буряк цукровий фабричний	106,3	36,2	95,8	79,7	147	168,9
Соняшник	101,9	134,3	134,7	132,8	139,4	144,3
Картопля	0,9	1,3	0,9	0,6	0,6	0,5
Культури овочеві	3	3,5	4	3,6	3,7	3,4
Культури плодів та ягідні	2,5	2,4	3,3	3,9	5,8	4,4

Джерело: складено авторами за матеріалами [6, 9]

Збільшення виробничих потужностей фермерських господарств на аграрному ринку України дало поштовх до державної підтримки їх розвитку. Так, у 2018 р. серед пріоритетів Кабінету Міністрів України було стимулювання фермерського руху та створення успішної моделі господарювання в Україні, яка полягає у формуванні екологосоціоекономічно відповідального господаря у сільській місцевості. В урядових програмах сформовано 5 напрямів за якими здійснювалася державна підтримка фермерських господарств:

- підтримка розвитку тваринництва (дотації при утриманні корів – 1500 гривень на голову; повернення до 50% вартості закуплених племінних тварин, сперми ВРХ та ембріонів; компенсація вартості об'єктів, профінансованих за рахунок банківських кредитів для здійснення будівництва та реконструкції тваринницьких ферм, комплексів для утримання ВРХ, свиней, птиці, доїльних залів, підприємств з переробки сільськогосподарської продукції – молока, м'яса, побічних продуктів тваринного походження, не призначених для споживання людиною, II категорії у розмірі не більше 25% обсягу залучених кредитних коштів на період кредитування до 5 років;
- здешевлення вартості сільськогосподарської техніки – (часткова (25%) компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва);
- підтримка розвитку рослинництва (компенсація 80% вартості насіння сільськогосподарських рослин вітчизняної селекції категорій базове та сертифіковане, але не більше 30 000 гривень на одне фермерське господарство кооператив та витрат з придбання садивного матеріалу плодово-ягідних культур, винограду та хмелю);
- кредитна підтримка (часткова компенсація відсоткової ставки за кредитами; компенсація відсотків за банківськими кредитами, залученими для витрат, пов'язаних із здійсненням діяльності у галузях тваринництва у розмірі 1,5 облікової ставки НБУ; здешевлення кредитів);
- підтримка сільськогосподарського дорадництва (компенсація 90% вартості дорадчих послуг сільськогосподарських дорадчих служб) [10].

Якщо перші чотири форми підтримки розвитку аграрного сектору можуть бути успішно зреалізовані центральними органами виконавчої влади, то підтримка сільськогосподарського дорадництва, яка має виступити організаційним інструментом формування малого підприємництва у сільській місцевості, вимагає особливого залучення органів місцевого самоврядування. Вважаємо, що на сьогодні, використання управлінських, фінансових, організаційних, інформаційних та інших ресурсів

територіальних громад є основою для розвитку внутрішнього аграрного ринку, фермерства та його об'єднання в кооперації.

Кооперативний рух, який на українських теренах має довгу історію та характеризується великими успіхами, на жаль, зазнав негативного впливу радянської системи господарювання і майже припинив існування до проголошення незалежності. Відродження кооперативних відносин в Україні має тривалий і складний процес, який повинен сформувати з українського селянина юридично та економічно незалежного власника, середній клас, спрямований на розвиток сільських територій, місцевої інфраструктури. У сьогоденні умовах становлення і розвитку між фермерської кооперації є інструментом включення фермерів у ринкову економіку і створення в агропромисловому виробництві конкурентоспроможного приватного підприємницького сектору. Оскільки між фермерська кооперація дає можливість підвищити рівень економічного захисту сільських виробників, запобігає вилученню доходів із фермерського сектору у комерційні структури, не пов'язані із сільським господарством та допомагає поєднати переваги дрібного способу виробництва із перевагами великого, і на цій основі забезпечити ефективне функціонування фермерських господарств [11].

Для України яка зберігає сировинний характер економіки, зокрема в аграрній сфері, пріоритетним напрямом розвитку є вертикальна кооперація фермерських і особистих селянських господарств, державних підприємств, інших організаційно-правових форм господарювання з метою не лише виробництва сільськогосподарської продукції, а і її переробки та формування доданої вартості. Так, при реалізації готової продукції у виробників залишається 65-76% прибутку, а при реалізації сировини – лише 30% [11]. На думку вчених ННЦ «Інститут аграрної економіки» відсутність в Україні динамічного кооперативного руху пояснюється тим, що суб'єкти господарювання ще не усвідомили необхідності й сутності захисту своїх економічних інтересів [12]. У всіх цих процесах децентралізація влади, що, найперше, базується на збільшенні фінансових та управлінських повноважень органів місцевого самоврядування, має взяти на себе відповідальність. Адже вплив глобалізаційних, економічних, соціальних, інформаційних, ментальних, культурних, історичних факторів перешкоджають формуванню кооперативних структур, а відтак ефективному використанню економічного потенціалу аграрного сектора України.

Донести до виробника аграрної продукції переваги кооперативних формувань, можливості та форми їх створення, залучення ресурсів, потенційні напрямки розвитку діяльності та реалізації продукції, без сумніву, найкраще можуть зробити органи місцевого самоврядування. Прикладом таких дій є Волочиська міська об'єднана територіальна громада, де затверджено у плані розвитку громади стратегічною ціллю розвиток сільських територій, а операційними – підвищення доходів сільських домогосподарств, розвиток інфраструктури сільських територій, покращення можливостей для розвитку малого бізнесу та залучення інвестицій. Відповідно за активної позиції старости громади залучено досвід сусідніх громад щодо формування та діяльності молочних кооперативів, затверджено програму підтримки сільськогосподарських виробників на території Волочиської громади [13]. За таким принципом успішно розвивається сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Лосятинське молочне джерело» у Тернопільській області, який займається вирощуванням суниці. Залучення сільським головою допомоги міжнародних інвесторів, обласних, районних та власних ресурсів, забезпечило налагодженню виробництва та переробки молока членів кооперативу, фермерів, придбати обладнання для вирощування та зберігання суниці, а відтак розпочати виготовлення паливних брикетів зі зрізаних пагонів малини й забезпечити паливом твердопаливних котлів членів кооперативу [14].

Висновки

Процес децентралізації влади в Україні дав право органам місцевого самоврядування на управління земельними ресурсами, а відтак створити нові умови для розвитку сільських територій та аграрного сектору загалом. Підвищений інтерес до українських земельних ресурсів з боку міжнародних структур має бути використаний з максимальною користю для розвитку сільської місцевості, малого підприємництва та кооперації, покращення екологічної ситуації. Законодавче закріплення повноважень голів територіальних громад щодо використання та розподілу земельних ресурсів, інформування жителів про переваги і можливості кооперативних формувань, активізації розвитку сільськогосподарської кооперації, сертифікації та переходу до органічного виробництва має стати важливим завданням процесу децентралізації. Реалізація даних завдань сприятиме не лише реалізації аграрного потенціалу України, а й покращенню екологічної та соціальної сфер.

Abstract

The agrarian sector is one of the priority directions of development of the national economy. The preservation and development of the potential of the Ukrainian agrarian sector require the cessation of population decline in rural areas, loss of fertility and degradation of agricultural land, development of small agricultural entrepreneurship and agricultural co-operation. The analyzed tendencies of development of small agrarian business in Ukraine show the reduction of all forms of management, especially cooperative ones. Comparative evaluation of the effectiveness of management of large and small farms demonstrates higher

efficiency in the production of labor-intensive products, including livestock, fruit and berry crops is small farms. The focus is on the problems of livestock development. The main directions of state support of the agrarian sector and the role of local self-government bodies in its realization are disclosed. The necessity of development of cooperative movement in rural areas, which will promote the development of rural infrastructure, increase of employment and welfare of the population, as well as the transition from the raw material form of production to its processing, is determined. The successful experience of the development of some united communities in Ukraine by the development of cooperative forms of management has been analyzed. The main role in the formation of the cooperative structures of these communities belongs to local self-government bodies, which carried out informational work among the rural population, promoted the attraction of local, regional, public funds and investment resources for developing industrial infrastructure. The emergence of service cooperatives enabled the processing of manufactured products, and, consequently, to create its added value. Increase in the volume of processing of agricultural products by agricultural cooperatives is an important task of improving the agrarian potential of the national economy.

Список літератури:

1. Altieri M.A. Agroecology: The Science Of Sustainable Agriculture / Miguel A. Altieri. Second Edition // CRC Press, 2018. – 448 p.
2. Чопенко В. У 2018 році погіршилась демографічна ситуація у сільській місцевості України / В. Чопенко // Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки». – 2018. – Режим доступу: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2487-u-2018-rotsi-pohirshylas-demohrafichna-sytuatsiya-u-silskiy-mistsevosti-ukrayiny-valeriy-chopenko.html>.
3. Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки / Е.М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2018. – №2 (33). – С. 11-27 – Режим доступу: <https://doi.org/10.15407/dse2018.02>.
4. Крат М. Управління спроможними територіальними громадами. Досвід Польщі: інформаційно-аналітичне видання / М. Крат, О. Софій // Європейський діалог. – 90 с. – Режим доступу: <https://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/upravlinnya.pdf>.
5. Костирко І.Г. Інвестиційне забезпечення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як чинник сприяння розвитку сільських територій / І.Г. Костирко, Н.А. Цимбаліста // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – №2. – С. 268-274.
6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Тваринництво України за 2017 р.: статистичний збірник / відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2018. – 165 с.
8. Гавриленко М. «М'ясний цех» Латинської Америки / М. Гавриленко, І. Базишина, А. Пожилов // Аграрний тиждень. Україна. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/tvarinnictvo/7251-myasniy-ceh-latinskoji-ameriki.html>.
9. Сільське господарство України за 2016 р.: статистичний збірник / відп. за вип. О.М. Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 165 с.
10. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Розвиток кооперативних відносин в аграрному секторі України: монографія / [М.А. Лендел, В.К. Збарський, М.П. Талавіра та ін.]; за заг. ред. М. Лендел. – К.: НУБіП України, 2016. – 307 с.
12. Розвиток кооперативних відносин в аграрній сфері економіки / Малік М.Й., Шпикуляк О.Г., Пехов В.А. // Сталий розвиток економіки. – 2015. – № 3. – С. 5-11.
13. Нові підходи розвитку сільських територій в умовах децентралізації та змін у державній регіональній політиці / Інститут громадянського суспільства. – 2018. – Режим доступу: <https://www.csi.org.ua/articles/novi-pidhody-rozvytku-silskyh-terytorij-v-umovah-detsentralizatsiyi-ta-zmin-u-derzhavnij-regionalnij-politytsi/>.
14. Перший в Україні сунічний кооператив / Український фруктовий портал. – Режим доступу: <http://fruit.org.ua/index.php/publikacii/491-pershij-v-ukrajini-sunichnij-kooperativ>.

References:

1. Altieri, Miguel A. (2018). Agroecology: The Science Of Sustainable Agriculture. Second Edition. CRC Press [in English].
2. Chopenko, V. (2018). The demographic situation in the countryside of Ukraine became worse in 2018. Natsionalnyi naukovyi tsentr "Instytut ahrarnoi ekonomiky". Retrieved from:

- <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/2487-u-2018-rotsi-pohirshylas-demohrafichna-sytuatsiya-u-silskiy-mistsevesti-ukrayiny-valeriy-chopenko.html> [in Ukrainian].
3. Libanova, E.M. (2018). External labor migration of Ukrainians: scale, causes, consequences. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 2 (33), 11-27. Retrieved from: <https://doi.org/10.15407/dse2018.02> [in Ukrainian].
 4. Krat, M., & Sofiy, O. (2016). Managing the Possibilities of Territorial Communities. Polish Experience. *Yevropeyskiy dialoh*. p. 90. Lviv. Retrieved from: <https://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/upravlinnya.pdf> [in Ukrainian].
 5. Kostyrko, I.G., & Tsimbalista, N.A. (2014). Investment provision of agricultural service cooperatives as a factor in promoting rural areas. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, 2, 268-274 [in Ukrainian].
 6. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
 7. Prokopenko, O.M. (Eds.). (2018). *Animal production of Ukraine in 2017: Statistical Yearbook*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
 8. Gavrilenko, M., & Bashishina, I. "Meat shop" of Latin America / *Ahrarnyi tyzhden. Ukraina*. Retrieved from: <http://a7d.com.ua/tvarinnictvo/7251-myasniy-ceh-latinskoyi-ameriki.html> [in Ukrainian].
 9. Prokopenko, O.M. (Eds.). (2017). *Agriculture of Ukraine in 2016: Statistical Yearbook*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
 10. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
 11. Landel, M.A., Zbarsky, V.K., & Talavier, M.P. et al. (2016). Development of cooperative relations in the agrarian sector of Ukraine. KYIV: NUBiP [in Ukrainian].
 12. Malik, M.I., Shpylyulyak, O.G., Pehov, V.A. (2015). Development of cooperative relations in the agrarian sector of economics. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 3, 5-11 [in Ukrainian].
 13. *New Approaches to the Development of Rural Areas under Decentralization and Changes in State Regional Policy*. Instytut hromadianskoho suspilstva. Retrieved from: <https://www.csi.org.ua/articles/novi-pidhody-rozvytku-silskyyh-terytorij-v-umovah-detsentralizatsiyi-ta-zmin-u-derzhavniy-regionalnij-politytsi/> [in Ukrainian].
 14. The first Ukrainian strawberry cooperative. *Ukrainskyi fruktovyi portal*. Retrieved from: <http://fruit.org.ua/index.php/publikacii/491-pershij-v-ukrajini-sunichnij-kooperativ> [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Лобозинська С. М. Економічні засади збереження та розвитку аграрного потенціалу України в умовах децентралізації / С. М. Лобозинська, О. Б. Назаркевич // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2018. – № 4 (6). – С. 26-33. – Режим доступу до журн.: <https://economics.opu.ua/ejopu/2018/No4/26.pdf>. DOI:10.5281/zenodo.2578947.

Reference a Journal Article:

Lobozynska S. M. *Economic principles of preservation and development of agricultural potential of Ukraine in the conditions of decentralization* / S. M. Lobozynska, O. B. Nazarkevych // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2018. – № 4 (6). – С. 26-33. – Retrieved from <https://economics.opu.ua/ejopu/2018/No4/26.pdf>. DOI:10.5281/zenodo.2578947.

